

jedinstva radničke klase. Na kraju se Josip Vrančić osvrće na ekspresionizam u hrvatskoj umjetnosti.

I peti broj Radova za 1973/1974. godinu sadrži 11 znanstvenih radova. Branimir Gabričević donosi bilješke uz prvi ilirski rat, rat između Teute i Rimljana, a Julijan Medini piše izvrsnu studiju — *Ordines decurionum Liburniae*. Stjepan Antoljak je u radu — Pad i razaranje Zadra u IV križarskom ratu — dao konciznu sintezu razvoja događaja oko mletačko-križarskog osvajanja Zadra 1202. godine. Jefto M. Milović piše o posljednjim godinama Njegoševa života i o odjeku njegove smrti u novinama toga vremena. U prilogu — Franz Petter i Dalmacija — Ivan Pederin na zaista osebujan način piše o tome prvom putopiscu Dalmacije 30-ih i 40-ih godina prošloga stoljeća, čija djela danas izgledaju naivno, ali je on prvi svratio svijetu pozornost na Dalmaciju, tada zapuštenu i zaboravljenu pokrajinu. Stijepo Obad se ovaj put pozabavio pitanjem osnivanja društva »Slavenska lipa« u Zadru. Osnivačka skupština održana je 29. siječnja 1849. godine, a skupštinu je otvorio i pozdravio dirljivim riječima na hrvatskom jeziku Ante Kuzmanić. Zbog političkih i drugih teškoća, to je društvo s ambicioznim rodoljubnim programom ubrzo prestalo djelovati. Dinko Foretić u radu — Opća razmatranja o zanimanju šibenskog stanovništva s analizom stanja u poljoprivredi u vremenu od 1912. do 1941, daje iscrpne statističke tabelarne i brojčane podatke o kretanju poljoprivredne proizvodnje u šibenskoj regiji od 42 katastarske ili 5 političkih općina, i na individualnim i na zadružnim gospodarstvima. Josip Vrančić u ovom broju donosi rad — Prvo razdoblje »Proljetnog salona« i rani ekspresionizam u hrvatskoj likovnoj umjetnosti (1916—1919). Izuzetno je vrijedan i zapažen rad Hede Festini — Marxova metoda istraživanja, i rad Marije Brida — Dijalektika ozbiljavanja slobode. Na kraju toga broja Radova Anđelko Habazin objavljuje članak — Bergsonov društveno-politički svijet.

Ivan Bilan

ZBORNİK ZA HISTORIJU ŠKOLSTVA I PROSVJETE

Izdavači: Hrvatski školski muzej u Zagrebu, Pedagoški muzej u Beogradu i Slovenski muzej v Ljubljani, Zagreb 1974, broj 8.

U rubrici »Rasprave i članci« redoviti profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu *Nikola M. Potkonjak* objelodanio je drugi dio svoje doktorske disertacije (Prvi, v. Zbornik za historiju školstva ... 1969—1970, broj 5, 13—37) o Robertu Owenu kao prvom misionaru owenizma. Riječ je o njegovom eksperimentu u Quenwoodu koji je, prema autorovim riječima, »bio [...] treći [...] u kome se lično angažovao Robert Oven i pomoću koga je još jednom hteo očiglednim putem da svet upozna sa idejama i mogućnostima reorganizacije društva mirnim [...], a ne revolucionarnim putem. I taj dio studije, kao i prvi, bogato je dokumentiran. Napisan je na temelju svestrano proučene literature, starije i novije, a uz to je iskorištena i suvremena engleska publicistika, pa upravo ta izvorna građa povisuje vrijednost te disertacije. Svakako, taj je prilog veoma koristan jer približava našim prosvjetnim i ostalim znanstvenim

radnicima jedan važan i značajan odsjek iz uvoda u povijest radničkog pokreta u Engleskoj u prvoj polovini 19. stoljeća. Na kraju studije priopćen je, osim popisa literature, i popis korištenih engleskih suvremenih časopisa.

I druga studija dio je disertacije *Drage Stepišnika*, profesora Visoke škole za tjelesnu kulturu u Ljubljani. Riječ je o školskom tjelesnom uzgoju na području Slovenije od 1848—1914. Ocjenu toga rada dat ćemo naknadno, jer je u ovom godištu objelodanjen samo njen dio. Redoviti profesor Fakulteta političkih nauka u Beogradu *Dragutin Franković* i u ovome godištu Zbornika obrađuje nepoznate stranice iz života i rada Davorina Trstenjaka za posljednjih godina njegova života, to jest od 1911. do 1921. Ta studija je vrijedna i zanimljiva ne samo kao prilog povijesti školstva i prosvjete, nego je treba da pročita i njom se koristi i svaki onaj, koji se bavi poviješću radničkog pokreta u Hrvatskoj. I to napose onaj koji je svoja istraživanja usmjerio na kulturne akcije, na rad i rezultate naših socijaldemokrata sve do potkraj prvoga svjetskog rata. Trstenjak je, naime upravo u ratnim godinama, kao što s pravom naglašava autor, pisao »svoje pedagoške knjige jednostavno i razumljivo, da bi ih mogli čitati i manje obrazovani ljudi«. Dobivao je upravo zbog toga svog stava mnogo pisama zahvalnica, pa je među njima napose zanimljivo ono, što su ga pisali Petar i Jelena Vasić iz Valpova 21. svibnja 1916. (Original pisma je u Pedagoškom arhivu Hrvatskog školskog muzeja u Zagrebu. Petar Vasić, a o tome piše i autor rasprave, bio je i urednik socijaldemokratskog lista, koji je pod imenom »Socijalista« izlazio kao tjednik u Osijeku godine 1919. Posjeduje ga Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, signatura 89.798.) Petar i Jelena kažu u pismu i ovo: »Čitajući Vaša djela upoznasmo Vas, pa dopustite, čestiti starče, da Vam se kao članovi klase koja usljed zaostalosti najviše pati — najtoplije zahvalimo. Nemojte nas dragi učitelju, krivo shvatiti! Ne laskamo Vam, a niti Vam treba laskati, nego hoćemo tek da dademo oduška našoj radosti što smo našli i u Hrvatskoj još jednoga, i to odličnog slobodoumnjaka. I zaista, nema ništa časnije i idealnije, nego kad čovjek u Hrvatskoj, ne obazirući se na opasnost oduševljeno korača kroz tamu noseći svjetlo istine onima, koji je kao kruha trebaju. Mi imamo još jednu želju, a ta je da pored slika Zole, Marksa, Nordaua, Gorkoga, Arcibaševa, Jaurèsa i drugih i vaša slika krase naš proleterski stan.« Docent Filozofskog fakulteta u Beogradu *Vladeta M. Tešić* obradio je zanimljivo u ovcem članku etiku Vojislava Bakića, koju je Bakić dostavio u rukopisu godine 1879. ministarstvu prosvjete na ocjenu, napisavši da je taj rukopis »udesio kao rukovodstvo za predavanje etike u učiteljskoj školi«. Uz članak su objelodanjeni i pojedinačni faksimili iz Bakićeva rukopisa. Direktor Hrvatskog školskog muzeja u Zagrebu, profesor *Branko Pleše*, napisao je veoma topao članak o životu i pedagoško-prosvjetnoj djelatnosti Marijana Markovca (1887—1956). Smatramo da je autor s pravom na uvodnom mjestu naglasio da se »Među zanimljivim ličnostima u krugu hrvatskih pedagoških radnika, zastupnika 'radne škole' ili 'škole rada', isticao [...] svojim udjelom u pedagoško-prosvjetnom i društvenom životu i radu Hrvatske — Marijan Markovac.« Uz članak je objavljen i Markovčev portret i faksimil lista »Mladi Radnik«, urednik kojega je bio Marijan Markovac. Na kraju članka objelodanjen je i ovceti prilog bibliografiji Markovčevih radova. Direktor Pedagoške akademije u. m. *Josip Busija* znalački je obradio u jednoj studiji rad Više pedagoške škole u Zagrebu i njenu početnu borbu za opstanak od najranijih dana. Među manjim priložima i građom *Andrija Ljubomir Lisac*, arhivist u. m., nastavlja objavljivati (početak v. Zbornik za historiju školstva . . . 1965, br. 2, 249—254)

materijale koji se odnose na slovenske đake u Zagrebu od godine 1828/9–1849/50. *Kosta Spasenović*, učitelj u. m., iz Beograda objelodanio je zanimljiv izvještaj o osnovnim školama u Srbiji godine 1842. Naučni suradnik Muzeja Janoša A. Komenskog u Pragu *Jiří Straus* priopćio je vrijedan kraći prilog o njegovanju češko-jugoslavenskih veza u razdoblju prvoga svjetskog rata. Tada je najveći njegovatelj takvih veza bio Eduard Štorch (1878–1956), nastavivši ih i nakon prvoga svjetskog rata. Profesor Pedagoškog fakulteta u Plzenu *Vaclav Spěvaček* u ovcem članku iznosi podatke o vezama češkog pedagoga *Vaclava Přihode* sa Jugoslavenima uz 85. obljetnicu njegova rođenja. Uz članak je objelodanjena i fotografija *Přihodina*. Prosvjetni savjetnik Prosvjetno-pedagoške službe u Nikšiću *Rade Delibašić* zanimljivo je iznio na vidjelo osnovne komponente iz vremena otvaranja srednjih škola u Crnoj Gori nakon balkanskog rata 1912. godine. Opisao je rad gimnazije u Nikšiću, državne gimnazije u Beranama (Ivangrad), kraljevsko-crnogorske državne gimnazije u Pljevljima, državne gimnazije i učiteljske škole u Peći.

Na kraju Zbornika su kraći prilozima o radu školskih muzeja, prikazi i bibliografija koju su sastavili bibliotekar Hrvatskog školskog muzeja u Zagrebu *Deziderija Bosnar-Braun* i dokumentarist toga Muzeja *Zvonko Šešo*. U bibliografiji su objelodanjani radovi iz povijesti školstva i prosvjete od 1961. do 1973. godine.

Zaključno možemo ustanoviti da je i ovo godište Zbornika, kao i prethodno, bogato raznovrsnim prilozima koji i na širem planu, nego što su školstvo i prosvjeta, ispunjavaju prazninu u našoj kulturnoj baštini.

Miroslava Despot

SLAVIC REVIEW 1974.

Časopis u godini 1974, gotovo isključivo u svim većim i manjim prilozima, obrađuje povijest Rusije i Sovjetskog Saveza. U svega tri priloga obrađena je problematika Češke i Mađarske. Napose je zanimljiv članak *Betty M. Unterberger* (br. 1) o hapšenju Masarykove kćeri Alice u Austro-Ugarskoj prvih godina prvoga svjetskog rata. Osim za Alicu to hapšenje pobudilo je opće simpatije i za češki narod u Americi, što prije, prema mišljenju autorice, nije bio slučaj. Alice je bila poznata ne samo kao progresivan političar nego i kao jedan od vođa evropskih progresivnih ženskih pokreta. Bila je, uz to, povezana i s istovetnim organizacijama na sveučilištima u Chicagu i New Yorku.

Sadržajno i metodološki izvanredno je zanimljiva rasprava *Leea Congdona* (br. 2) o jednome od najprogresivnijih mađarskih pjesnika na početku 20. stoljeća *Andreu Adyja*. Autor toga rada uvodno, u najkraćim crtama, daje sliku općega kulturnog stanja u Ugarskoj od početka 19. stoljeća pa sve do Adyja. U svom radu *Condgon* je temeljito i dokumentirano analizirao Adyjevu poeziju.

Zanimljiva je, kao i u ranijim godištima, rubrika novih knjiga u kojoj su s vremena na vrijeme recenzirane i jugoslavenske edicije (*Momčilo Spremić*, *Dubrovnik* i *Aragonci*, 1442–1495; *Andrija Stojković*, *Razvitak filozofije u Srba*,